

PETERSEN®

NR 10 • MAJ 2003

ET MAGASIN OM TEGL OG ANSVARLIG ARKITEKTUR

HANS EDVARD NØRREGÅRD-NIELSEN	10
MIRAKLER I MORGEN	4
GENNEM MUREN	6
TEMA BYGNINGSBEVARING	12

Hovedrengøring

Af arkitekt MAA
Annette Petersen

Vi har glemt, hvad man kan med mursten.

Det en hård dom i et land, hvor den brændte ler har - om ikke ligget i vuggen - så trådt konfirmationsskoene. Vist bor vi ikke ved Eufrat og Tigris, men blandt de tidligste med mur-ske i hånd var der danskere.

Nu har vi glemt, hvordan man gør.

Det siger arkitekt MAA Thomas Bo Jensen. Se side 6-7 i denne PETERSEN. I 2002 blev Thomas Bo Jensen murstensdoktor på emnet "Murstenens ornamentale vilje."

Når han taler derom, bliver man derfor nødt til at tage ham alvorligt: Vi murer bevidstløst - lige ud, lige frem og lige op. Løberforbandt, krydsforbandt, hvis vi skal prale, vurderer Jensen. Men figurmurværk, buer, relieffer, mønstre, stik og søjler? Hvor er de henne, murstenens stjerne-stunder?

Spørger han, doktor Jensen.

Og så er det, man pludselig bli'r forskrækket. Det varme, følsomme, ekspressive murværk er på et årti blevet til monotont tapet og glatte, blanke, stumme glasfacader.

Men er det hele misøren?

Var der ikke osse engang, hvor vi ku' sy, stoppe og strikke. Save, sømme, hamre, male. Vi ku' diskutere og ordne verdenssituationen. Lave frikadeller og stuve hvidkål.

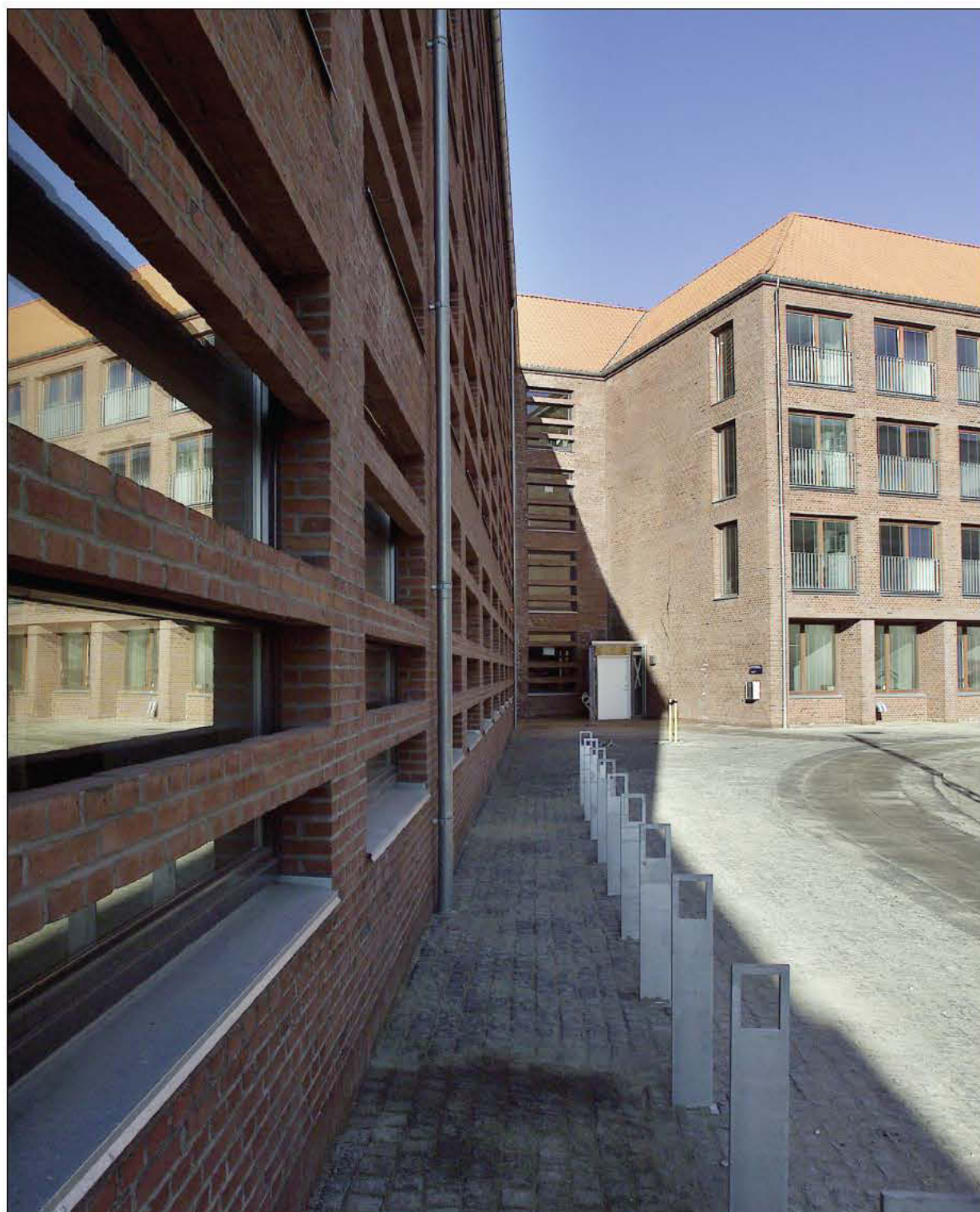
Nu henter vi en pizza med det hele, går i Ikea og ser de store rage i kastanje. På TV.

Nye tider dages - hævder nogle - med partnering, fælles ansvar og nyt håb. Kald det, hvad I vil, men det er smertelig høje tid at genopdage håndværket, genoptræne murerhånden. Vi vil på ny glædes over skaberværket. Ikke bare tænke på akkorden. Vi kræver stoltheden tilbage - og ambitionen - på byggepladsen.

Men lad så jublen spredes. For også andre steder leves der nødtørftigt, mens gamle dyder sygner. I køkkenet, i familien, ja, oppe i vore hoveder trænges til renovering, sanering, restaurering.

Det er forår 2003. Lad hovedrengøringen begynde!

Velkommen til PETERSEN 10.

Den afsluttende fuge i de præfabrikerede lameller er udført på stedet for at få samme farve som husets øvrige fugearbejder i krydsforbandterne.

Filigranmurværket er principielt brugt ved trappeopgange for dels at sikre lys på trappen uden at give køb på en vigtig afskærmning.

Boligerne på Musvågevej er disponeret i to afsnit: Sydføjens 32 boliger til udviklingshæmmede og nordføjens boliger og dagcenter til autister. Murværk af Petersen Tegl Egernsund D33.

En af vore egne

Murværk med dybde og omhu præger nyt boligbyggeri i Københavns nordvestkvarter

C.F. Møllers Tegnestue tog sit udgangspunkt i Bispebjergs arkitektoniske særkende: Gadebilledets lange repeterende facademønstre. Samtidig er byggeriet en afsluttende del af en større karéstruktur på gader med kendte navne som Glentevej, Ørnevej, Mågevej, Vibevej og Musvågevej.

Vi er i Københavns nordvestkvarter, og den foreliggende opgave handler om boliger og dagcenter for udviklingshæmmede og autister.

"Venlighed og åbenhed, men dog en vis afskærmning for nysgerrige blikke er vigtige hensyn. Det samme er at indpasse 4400 m² i kvarteret, uden at forandringen bliver hverken anmassende eller larmende," forklarer arkitekt MAA Kurt Jensen, C.F. Møllers Tegnestue.

Et omhyggeligt arbejde med form og struktur har skabt et fornemt resultat, der passer sig forbilledligt ind i kvartermiljøet, ikke mindst på grund af fine murværksdetaljer. De bringes bl.a. til veje, fordi store glasperter giver åbenhed, samtidig med at filigranmurværk og tegllameller etablerer en porøs skærm. Tilsammen giver murværkets ornamentering et signal om omhu og omsorg, vigtige karakteristika i netop dette miljø.

"Der er brugt mange ressourcer på at kombinere sten, fuge og forbandter med det dobbelte formål at skabe både karakter og præg på det nye hus, samtidig med at vi bevarede ro og sammenhæng," pointerer Kurt Jensen.

Byhuset

*Bødtker & Christensen – arkitektfirmaet
– blev premieret for sin fornyelse
af Brammings gademiljø*

Det er ikke nemt at bygge nye huse, der både skal markere sig med deres egen karakter og samtidig respektere og integrere sig i et tæt, lavt bymiljø. Her er det lykkedes.

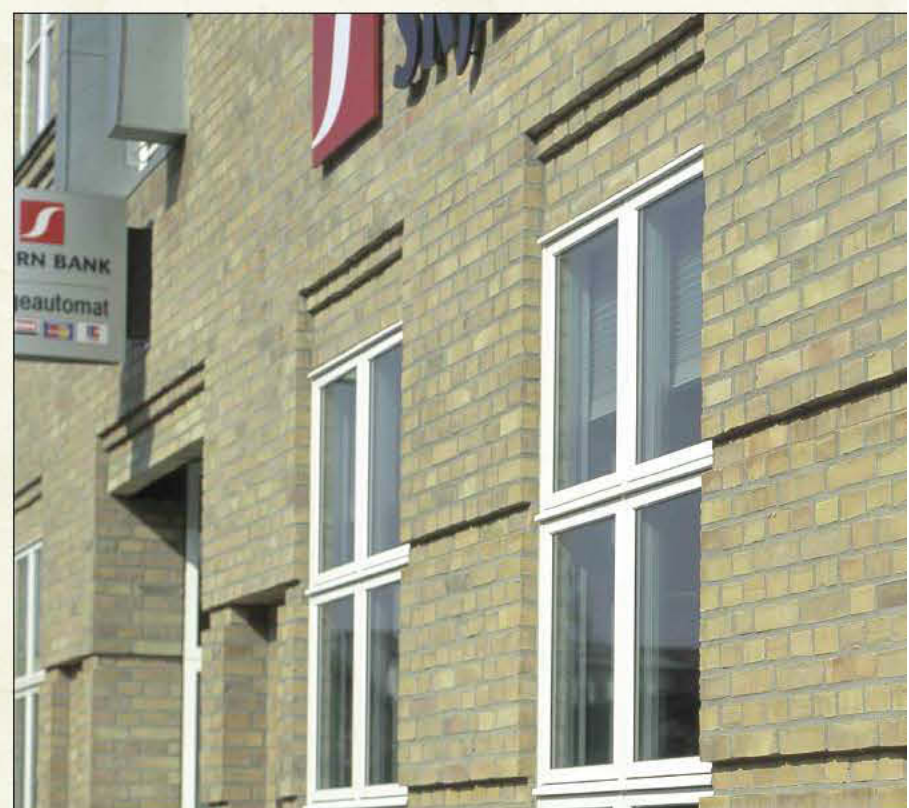
Det var en væsentlig begrundelse, da Bevaringsfonden for Bramming kommune i december uddelte Bevaringsprisen 2002 til Skjern Banks nyåbnede Bramming filial. Domicilbygningen er tegnet af Arkitektfirmaet Bødtker & Christensen, Skjern med arkitekt MAA Bo Christensen som ansvarlig for form, funktion og disponering. Om den 624 m² store bygnings facader siger Bo Christensen: "På denne udfyldningsgrund – hvor et ældre byhus var fjernet – var korrespondancen med omgivelserne afgørende. Valget af tegl lå derfor tidligt fast. Vort ønske var derefter at

nyfortolke den traditionelle røde murstensfacade, samtidig med at vi fastholdt respekten for det eksisterende miljø. Vi søgte karakter, struktur og liv. Valget af Petersen Tegl D32, der både indeholder gule, orange og grå toner har været meget heldigt – både i dialogen med de ældre byhuse og i samspillet med husets anvendelse af glas, skifer og zink."

Skjern Banks filial råder over gadeplanet, mens husets øvrige 1,5 etager rummer tre boliger. Bag gadehusets rejste tag findes en sektion med fladt. Her er anlagt en taghave, der deles af beboerne: En flot detalje, der er med til at øge husets værdi både som erhvervs- og boligegendom.

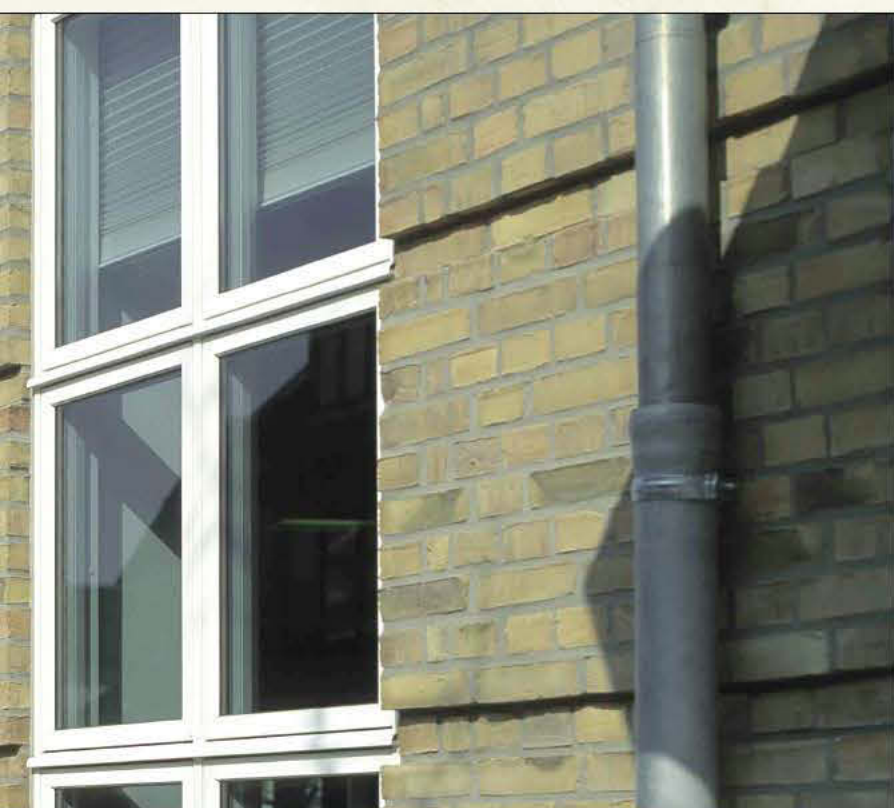
"Bravo," sagde Bevaringsfonden og kårede prismodtagerne.

Skjern Bank har en markant facade med en frontkvist, der løfter gaden, samtidig med at den passer sig ind i bybilledet, bemærkede Bevaringsfondens jury.

Bødtker & Christensen, arkitekterne, arbejder meget bevidst med murstenen som både et facade – og et interiørelement.

2003

Valget af mursten – Petersen Tegl Egernsund D32 – er et væsentligt redskab for nyfortolkningen af byhuset, observerer arkitekt Bo Christensen.

Buen i Hjørring ligger prominent i byen med placering på en højdegrund. De tre buer sikrer udstrakte facadeforløb med ekstra plads til altaner og udsigt.

Gode udsigter

Buen – det nyeste boligbyggeri i Hjørring – har valgt form for at flest mulige kan se ud

Der er en fænomenal udsigt fra den højtliggende grund, hvor Hjørrings nye boligbyggeri "Buen" er beliggende. Navnet er i virkeligheden vendsysselsk beskedenhed, for der er ikke tale om een bue – men om tre. "Formen fik husene ganske enkelt, fordi flest beboere skal have glæde af den forrygende naturoplevelse, man kan få med udsigten fra altaner og svalegange," observerer arkitekt MAA Kjeld Bjerg.

Han har været ansvarlig for byggeriets design og har dermed føjet endnu en sag til tegnestuens i forvejen betydelige samling af markante boligbyggerier i Hjørring.

Buen er derfor også en naturlig fortsættelse og afslører de samme kvali-

teter, som Arkitektfirmaet Kjeld Bjerg A/S i øvrigt er kendt for: Evnen til at forstå og fortolke bygherrens visioner og "bøje dem til virkelighed" (som arkitekterne formulerer sig), omhu med detaljer og en forståelse for byggeriets påvirkning af natur og miljø.

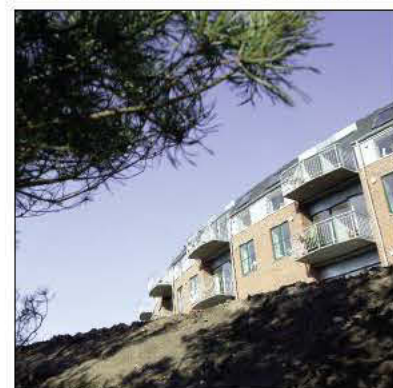
"På dette prominente placering skulle der bruges mange kræfter på form og facade. Da først formen var valgt, søgte vi farvespil, struktur og karakter. Vi mener, vi har fundet den rigtige løsning med Petersen Tegl Egernsund D33," siger arkitekt MAA Kjeld Bjerg.

Hans virksomhed, der har en stærk lokal forankring, beskæftiger aktuelt 10, heraf otte byggetekniker og arkitekter.

Buen indeholder 40 almene familiebøliger, 18 ældreboliger og fem boliger for yngre fysisk handicappede. facader: Petersen Tegl Egernsund D33.

Beboelsens i alt 6000 m² tilbyder også fælleshus med gildesal, gæsteboliger og faciliteter til ejendomsfunktionærerne. Design: Arkitektfirmaet Kjeld Bjerg.

Friis & Moltkes boliger føjer sig ind i landskabet som en oase af ro.

Vildskab og ro

Friis & Moltke, boligarkitekter gennem 50 år, bygger i Hanstholm

Af arkitekt MAA, Martin Weinberg,
Friis & Moltke A/S

Lad os bare bruge ordet ærefrygt. For en sådan følelse fyldes man af, når man står på denne kæmpegrund ved Hanstholm, ca. 40 meter over havniveau.

Inspireret af det udstrakte og højtbeliggende landskab af så stor skønhed har Friis & Moltke tegnet et boligbyggeri, som harmonerer med dette områdes særlige fordringer. Bebyggelsen er teknisk og æstetisk set fornyende på ét væsentligt felt og peger i det hele taget på firmaets grundlæggende intention: At skabe funktionsdygtighed og ny

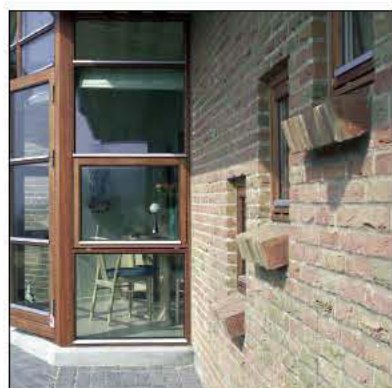
skønhed i moderne boligbyggeri med afsæt i et halvt århundredes erfaring inden for området. Hanstholm-byggeriet er et eksempel på fin visuel tilpasning af boligbyggeri i landskabet, at afstemme arkitektur og natur til hinanden i respektfuld balance.

Husene opmures af Kolumba-sten fra Petersen Tegl Egersund.

Der benyttes vildt forbandt uden planmæssig mønstervirkning. De særlige klimatiske forhold har været afgørende for valget af sten med stor hold-

barhed. Stenenes lange, smalle form vil understrege det mægtige panoramas horisontale udstrækning. De bliver på den måde medvirkende til, at byggeriet underordner sig landskabets kraftfulde karakter. En konsekvent brug af materialer, der understreger bygningernes formmæssige styrke, har været kendetegnende for Friis & Moltke.

Bygherre for projektet i Hanstholm er Kratholm & Partners ApS. Der bygges 30 ejerboliger, alle med udsigt til havet og Danmarks største naturreservat.

Familien Lundgaards hus ligger i udkanten af Århus

Hilsen D7 fan

I udkanten af Smilets By – også kendt som Århus – står et fornemt familiehuse med fuldmurede facader, tag af røde vingetegl og vinduer af ædle træsorter. Bygherren er ingen ringere end den danske musicalstjerne Jesper Lundgaard og hans fru Kristina, der har skabt et hjem på 170 m² med et sikkert og gennemført design. Den valgte mursten er Petersen Tegl Egersund D7: "Flot sten med spil og særpræg, rost til skyerne af ikke bare os, men også dem, der har bygget for os," siger Jesper Lundgaard. Huset er opført af FBA Huse A/S i Viborg med Harry Lockhart som projektleder.

Ud af ørkenen

Det danske typehus skal afslutte en ørkesløs vandring uden visioner eller arkitektonisk kvalitet.

Det mener 13 prominente danske arkitekter, der er gået sammen om at udvikle moderne, visionære boliger til danske familier.

Hver af de deltagende arkitekter bidrager med sit personlige bud på et familiehuse, der indeholder rumlig, teknisk og ressourcemæssig nytænkning. Husene bygges nu på en udviklingsud-

stykning i Gråsten kommune, Emmashave. Projektet skal også vise, hvordan landskab og hus som struktur kan tilføre den overordnede planlægning tiltrængte nye bud på overgange mellem "by" og "land".

Interessen er overvældende: Over 100 har henvendt sig til ejendomsmægleren Home i Broager, der udbyder de 13 nye villaer. Arkitekterne arbejder med flere typer Petersen Tegl Egersund. Emmashave opføres med facademure af Petersen Tegl Egersund.

Luftfoto af Emmashave-byggepladsen i Gråsten.

Holdet af prominente danske arkitekter bag Emmashave

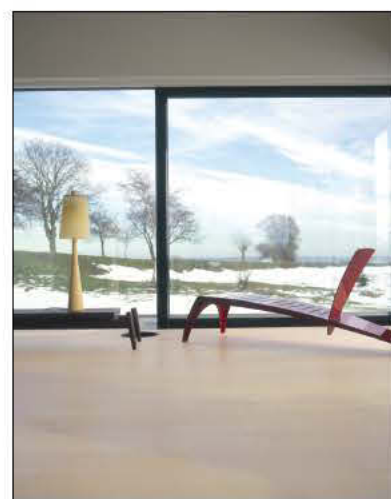
1. række f.v. Poul Ingemann, Theo Bjerg, Anna Maria Indrio, Claus Bonderup.
2. række, Lene Tranberg, Dorthe Mandrup, Troels Troelsen, Kim Herforth Nielsen.
3. række, Johan Fogh, Boje Lundgaard, Jan Søndergaard.
4. række, Morten Schmidt, Tage Lyneborg.

Familiehuset i Malling for familien Stitz er opført med facader af Petersen Tegl Egersund D55: "Det rå terræn, mulden og mudderet betinger materialevalget, rustikt, stofligt og rå," forklarer Claus Hermansen.

"De fleste mursten herhjemme er alt for pæne, alt for ensartede," vurderer Claus Hermansen. "Mursten skal spejle den natur, de kommer af med dybde, råhed, facetter, farver og en rigdom af struktur," pointerer arkitekten.

På øverste etage findes bl.a. opholdsrum, køkken og kontor.

Mirakler i morgen

Et unikt familiehus i Malling syd for Århus er den virkeliggjorte ypperlighed

Det umulige klarer vi i dag. Miraklerne må vente til i morgen.

Det er et godt, dansk håndværker mundheld. Det bruges af mange med et lille distancerende smil.

Forskellen er, at arkitekt MAA Claus Hermansen og bygherre Gunnar Stitz ikke bare siger det. De mener det. Derfor var 240 m² familiehus i Malling syd for Århus fire år undervejs, før miraklet endelig stod der: Et fænomen, et

begreb, en vision, virkeliggjort i blå-dæmpede, kulbrændte, farvespillende sten, skifer og glas.

"To fantastere, der kun accepterede det bedste. Hver gang. Den slags tager tid," observerer Claus Hermansen, der i 1997 kun lige netop slap væk fra det grønne eksamensbord på Arkitektskolen i Århus, før ønskeopgaven lå der: Tegn vort drømmehus.

Hanne & Gunnar Stitz, selv i byggebranchen, var klienterne, der ikke veg tilbage for nogen omkostning for at nå målet – uden betingelser og uden modifikationer.

"Den slags tager tid og koster penge. Men af den slags, der er givet godt ud,"

mener Claus Hermansen, der er ret træt af at skulle forsvare den lange Malling-proces: Projekt og byggestart i 1998 og indflytning 2002. En årsag var betingelsesløse kvalitetskrav, der bl.a. betød, at en entreprenør måtte udskiftes midt i processen. En anden var bygherrens og arkitektens aldrig svigtende ideer, der kontinuerligt affødte en strøm af nye muligheder.

Mens andre byggeproduktioner ofte er lagt fast og ikke lader sig improvisere efter den slags, så overstyrede visioner, kreative kræfter og iderigdom i dette tilfælde materiel logistik og prisbekymring. I stedet lød feltråbet: Vi gør det!

På Claus Hermansens Tegnestue i Århus kalder man det "Frihed til at blive klogere!"

"Familien Stitz har hele vejen igennem valgt det bedste og det ypperligste – i produkter og i løsninger. Resultatet er heldigvis derefter: Et hus, som vi alle kan være stolte af," vurderer Claus Hermansen.

Mirakler er så heller ikke at finde på de billigste hylder. Et oprindeligt budget på kr. 2,3 mio sluttede i nærheden af fem.

"Er det dyrt for en oplevelse for livet og et af landets smukkeste familiehusse," spørger Hermansen.

Han behøver ikke svare.

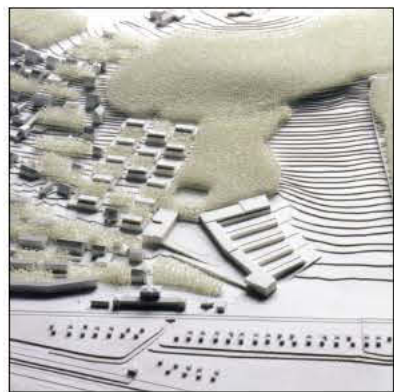

Huset er bygget ind i terrænet. Hvis god arkitektur tager sit afsæt i de naturgivne forhold, så er dette den bedste.

Tegl til blinde: Varm og venligt

Blindeinstituttstiftung Würzburg und Regensburg indleder aktuelt opførelsen af en ny institution i Regensburgs vestlige udkant. Et beskyttet bofællesskab med behandlingsfaciliteter, sportshal og terapibad projekteres af Georg Scheel Wetzel Architekten i Berlin. Arkitekt Georg Wetzel oplyser, at det 11.000 m² store anlæg projekteres med teglfacader: "Et struktureret, varmt og venligt materiale til dette projekt og til handicappede, hvor følelsens spiller en hovedrolle." Projektet er netop nu i sin afsluttende fase, inden opførelsen indledes. Georg Scheel Wetzel Architekten projekterer med Petersen Tegl Egersund D54.

Model og situationsplan af Blindeinstituttstiftung Würzburg und Regensburg.

Man kan blive høj af at se på murværk.

Ikke mindst, når flere med interesse for sten og forbandt samtidig oplever det uigendrivelige, det ægte og det monumentale, som især tyske arkitekter mestrede i 1920'erne. Bevægelsen med dens kraftige, udtryksfulde virkemidler blev kaldt ekspressionismen.

Med en introduktion af den danske "murstendoktor", arkitekt MAA og Ph.D. Thomas Bo Jensen oplevede et hold danske murere de overvældende udtryk i Hamburgs Chile Haus, Zigarettenfabrik Reemtsma i forstaden Wandsbeck og en række andre perler med tilsvarende tyngde, alle tegnet i 20'ernes Hamburg af arkitekten Fritz Höger.

"Det er tankevækkende, at murværk ikke behøver at blive dyrere end mange af de facader, som vi i dag ser i byggerierne derhjemme – snarere tværtimod," lød en af de erkendelser som de danske murværksturister nåede frem til

i løbet af to dage i Hamburg. Delegationen bestod af murerne Søren Johnsen fra Murbo, Peter Christensen fra Hansen & Andersen, Kim Cordsen fra J.O. Pedersen samt muremester Harry Hansen, Murbo A/S. Petersen Tegl Egersund fulgte op på murerkritikken fra PETERSEN 9: For ringe dialog på byggepladsen, for ringe uddannelse af murere, for ringe styring af byggeprocessen og uklar sammenhæng mellem pris og kvalitet.

"Egentlig er det ikke så vanskeligt. Vi skal bare være enige om, at vi sammen – SAMMEN – skal arbejde for den bedst mulige kvalitet i byggeriet. Og det er jo tydeligt for enhver, at murede facader som disse ikke bare er kvalitet – de gør et uforglemmeligt indtryk," lød en anden a-ha oplevelse.

Ringere blev det ikke af de fine ledsagekommentarer fra dagens Högerfortolker, Thomas Bo Jensen. I sin doktorafhandling om "Murstenens ornamentale vilje" har et rummeligt kapitel om den tyske arkitekt med citater, der kun støtter opfattelsen af fortidens arkitekter som byggeriets store sjælesørgere og åndelige livgivere. Og siddende ved den almægtiges højre hånd...

"Hvor herligt står en sådan klinkerkæmpe i tåge og dis! Hvor glædeligt stemmer den sindet ved solens berøring! Et sådant bygningsværk er da selve livets væsen, fordi hver enkelt af disse millioner (klinker.red) lever! Hver enkelt har sin egen personlighed, og dog danner de sammen den store enhed. (Om dog bare vort folk også havde det sådan). Skrev altså 44-årige Fritz Höger i 1921. Verdenskrigen – den første – var slut. Og endnu havde landet det værste tilbage.

I bestemmer!

"Vi vil gerne være med til at skabe levende murværk, men det er jo ikke os, der bestemmer," var en tilbagevendende bemærkning fra udflugtsdeltagerne.

"Forkert", hævder her Petersen Tegl Egersund. Direktør Christian A. Petersen og salgschef Egon Hansen havde udvalgt sig Hamburg-holdet med omtanke.

"Vi tror på, at danske arkitekter har viljen til at tegne flot murværk. Nu har vi fået tilkendegivelsen af, at murerne gerne vil udføre det. Hvad mangler vi så," spurgte Christian A. Petersen på turen og svarede selv: "En forståelse for, at flot og levende murværk hverken er kostbart eller utilnærmeligt, og at man bør bruge mursten for at udnytte de muligheder, som murværket tilbyder.

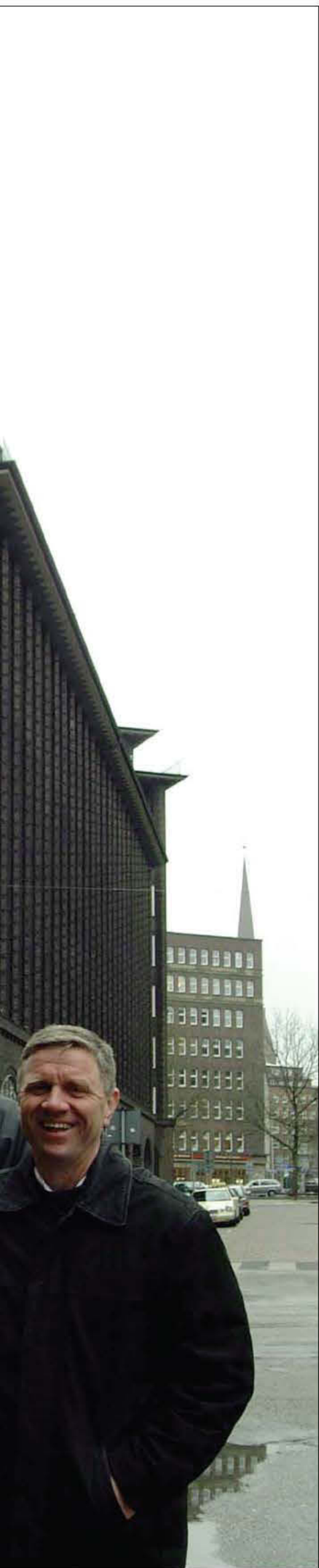
Medbragt værktøj holdt de i ro – af hensyn til overenskomsten. Fra venstre Harry Hansen, Kim Cordsen, Peter Christensen og Søren Johnsen.

Gennem

Foran Chile Haus i Hamburg – fra venstre Peter Christensen fra Hansen & Andersen A/S, Søren Johnsen og Harry Hansen, Murbo A/S og Kim Cordsen, J.O. Pedersen A/S.

muren

Arkitekt MAA og Ph.D. Thomas Bo Jensen og Kim Cordsen, J. O. Petersen A/S, drøfter teknik.

Løberforbandtets tapet har vi fået nok af,” pointerede teglværksbossen. Han rørte ved en livsnerve hos Johnsen, Hansen, Cordsen og Christensen. Sammen med Thomas Bo Jensen satte de fornemt ord på problemstillingen: ”Det er et tveægget sværd, at murstenshuse har en lang tradition i Danmark. Netop fordi vi har opført dem i århundreder med let tilgængelige mursten, er vi ophørt med at bruge murværkets udtryksfulde, elegante og fintfølede penselstrøg. Vi maler ikke med fin pensel, men med grov kost. Nogle gange maler vi slet ikke, men udstiller det bare lærred. Som om det var noget.”

Prisen

Desværre har det ikke alene markeret sig i resultaterne på byggepladserne, men også i de faglige organisationer, i aflønningsformerne og i akkorderne.

”Det bliver alt, alt for dyrt”, var derfor en naturlig rygmærksreaktion hos håndværkere, der er vant til at lægge 100 sten i timen i den bløde mørtel.

”Javel, men på den måde skal sådant murværksarbejde ikke beregnes,” argumenterede Christian A. Petersen. ”Selvfølgelig skal I tjene penge på jeres arbejde, men vi skal finde nye måder til at kalkulere lønnen. Og så er det vigtigt at bygherren og totalentreprenøren forstå murværkets helt enestående evne til at nedbringe ejendommens vedligeholdelsesmæssige driftsomkostninger. Disse fantastiske mure er ikke dyrere end tidens lette facader af glas, stål og alu. Og så skal de ikke pudses hver 14. dag!”

Petersen Tegl Egersund var også af den opfattelse, at udviklingen skal fremmes med synlige argumenter: ”Vi vil gå

foran ved at stå for noget forsøgsmurværk og udviklingsarbejde, der på bedste vis kan illustrere de fine muligheder for en tid, der kalder på fordybelse og poesi,” sagde Christian A. Petersen.

Og derefter?

Tja – fremragende arkitekter, initiativrige håndværkere og bygherrer med interesse for flot murværk efterlyses.

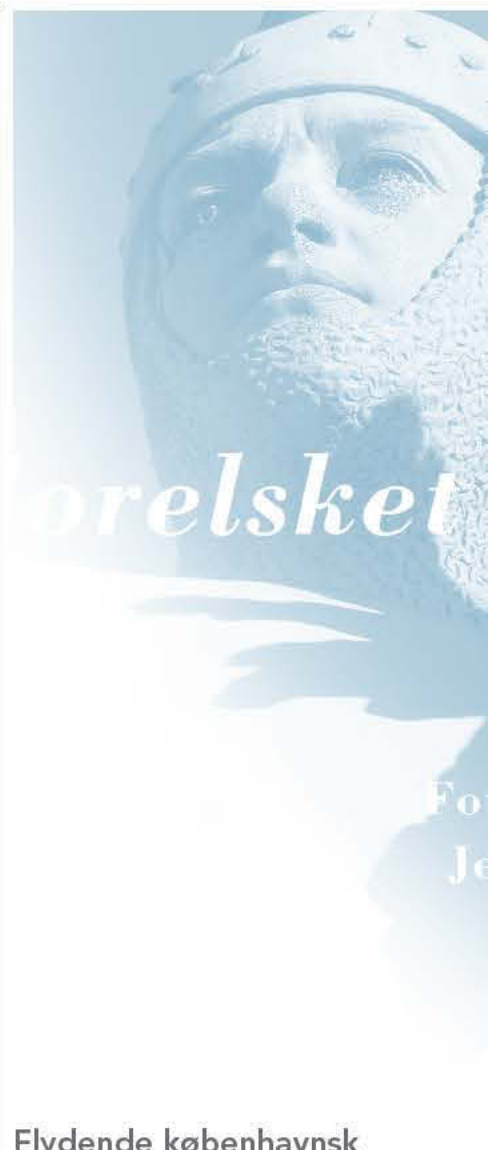
Vi er med!

”Hvis det er muligt at overbevise bygherrerne derhjemme om de værdier, vi oplever her i dag, så er vi klar til at være med,” lød tilsagnet fra dagens deltagere: ”Det handler jo også om at genskabe agtelsen for murværket, så at sige at ”modernisere” murværket, så det ikke sender et konservativt signal, men et progressivt,” mente holdet.

Kan man lykkes med den øvelse, kan man også skabe forståelse for en højere pris. Det er ingen naturlov, at murværk kun må koste kr. 1500,- pr. m² færdig mur. At glas – eller naturstensfacader koster op til kr. 4000,-/m² er gangbart. Smukt murværk kan udføres langt billigere, med længere levetid og med mindre vedligehold, lød argumentationen.

Om der således var fuld tilslutning til Fritz Höger om murværkets holdbarhedsdato, blev ikke helt konstateret. Men i hvert fald formulerede han sig sådan her: ”Jeg overdriver ikke, når jeg påstår, at Chile Haus vil være uberørt af tidens tand om 3000 år. Hvis da ikke Satans kanoner, miner eller atombomber ondsidigt og brutalt har ødelagt det forinden.”

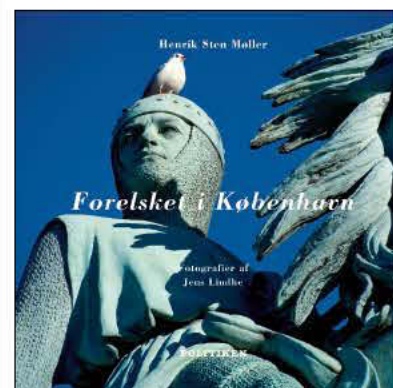
Hvor tæt han var på at få ret i den profeti, vidste Höger heldigvis ikke.

Flydende københavnsk

Henrik Steen Møller, arkitekturskribenten, har sammen med den begavede fotograf Jens Lidhe begået en bog om den danske hovedstad: Forelsket i København. Og det er lige, hvad de er. For aldrig har man læst magen til flydende poesi og pittoreske fotoskildringer af byen. Forelskelse er – som man forhåbentlig vil vide – en let sindssyge, hvorved kun objektets bedste sider kan opfattes. Og ve den, der nærmer sig den udkårne med malice. Af samme grund får en række aktuelle københavnerarkitekturer dragens spyende ildstråle at føle, mens andre initiativer får en mere kurrende modtagelse. Blandt de sidste er fx arkitekterne Hans Peter Hagens og Peter Zincks projekt til nye torvehaller på byens tidligere grøntorv, Israels Plads: ”Et stykke levende arkitektur af allerhøjeste værdi.”

Forelsket i København er 272 sider fornøjelige og frem for alt levende – til det kulørte – skildringer af en metropol. Møllers præstation – kraftigt sekunderet af Lidhe – er, at en frisk tilgang og aktualitet i stoffet svømmer adræt oven på medrivende understrøm af historie. Side om side lever de to, ofte i fællig, sjældent i kamp. ”Storytelling” er jo så vældigt på mode just nu. Den nye bog fra Politikens Forlag er sidste skrig.

Forelsket i København af Henrik Steen Møller og Jens Lidhe.

Indtryk af Chile Haus Hamburg (1924) og Zigarettenfabrik Reemtsma (1927) i Wandsbeck af Fritz Höger: Fabulerende murværk med liséner og balkoner.

Chr. A. Petersen, Petersen Tegl Egernsund, viser rundt på PM Tegl. Arkitekterne Albert Kemna (th) og Johannes Hogenschurz (nr. 2 f.v.) er begge fra Erzbischöfliches Bauamt. Nr. 2 f.h. er ingeniør Michael Dörr fra totalentreprenøren Heitkamp, yderst t.v. ses dir. Peter Matzen, Carl Matzen Teglværker.

Museumsbesøg

Petersen Tegl Egernsund har haft besøg af bygherrens rådgivere og entreprenør bag det kommende Kolumba, en udvidelse af Diözesan Museet i Köln. Den schweiziske stjernearkitekt Peter Zumthor tegner et nyt bygningskompleks, der bl.a. skal indramme resterne af middelalderkirken St. Kolumba og udstille en unik samling af kirkekunst fra samme periode frem til vor tid. Til facader har Zumthor designet en ny mursten, specielt møntet på fletmurværk. Kolumba-stenen fremstilles af Petersen Tegl Egernsund i flere formater – fx mm 530x215x39. Delegationen fra Kölns Erzbischöfliches Bauamt besøgte både Petersen Tegl Egernsund og naboproducenten PM Tegl, hvor selve produktionen af Kolumba-stenen foregår. PM Tegl ejes ligeligt af Carl Matzen Teglværker og Petersen Tegl Egernsund.

Kontorhuset i Hannover har en sektion med butikker i parterre etagen. Etagen er trukket tilbage i forhold til glasbuen. Ide: KSP Engel & Zimmermann.

Hør, det kan tale!

KSP Engel & Zimmermann står bag et moderne, artikuleret kontorhus i Hannover

Arkitektur er kommunikation. Uafhængig af sprog meddeler arkitekturen sig. Den taler til os, uden at vi behøver at lytte. Ser vi den, forstår vi den. Oplever vi den, fatter vi den.

Sådan lyder en af trosbekendelserne fra nogle af Tysklands førende arkitekter, KSP Engel & Zimmermann Arkitekter med tegnestuer i Frankfurt, München og Braunschweig.

På tegnestuen i Braunschweig har man senest skabt et kontorhus til Hannovers centrum for bygherren, specialglasproducenten Iduna-Nova. Til denne nyere del af Hannover, genopbygget efter 2. verdenskrig, har KSP Engel & Zimmermann designet en bygning, der netop kommunikerer med sine omgivelser og tager ansvaret for en helhed, samtidig med at den taler klart sprog. Arkitekturen arbejder matematisk og

nøgetrøst med en udspændt glasfacade, en dynamisk transparent og glitrende skive, monteret på en tung krop af tegl.

"Bygherren og hans rådgiver havde oplevet de hårdbrændte klinker hos Petersen Tegl Egernsund. På den reference valgte vi klinken, som da også har givet os et flot resultat," hedder det i en udtalelse fra Engel & Zimmermanns arkitekt Herbert Reiff, der især hæfter sig ved D58-klinkens farvespil i grå og sorte toner.

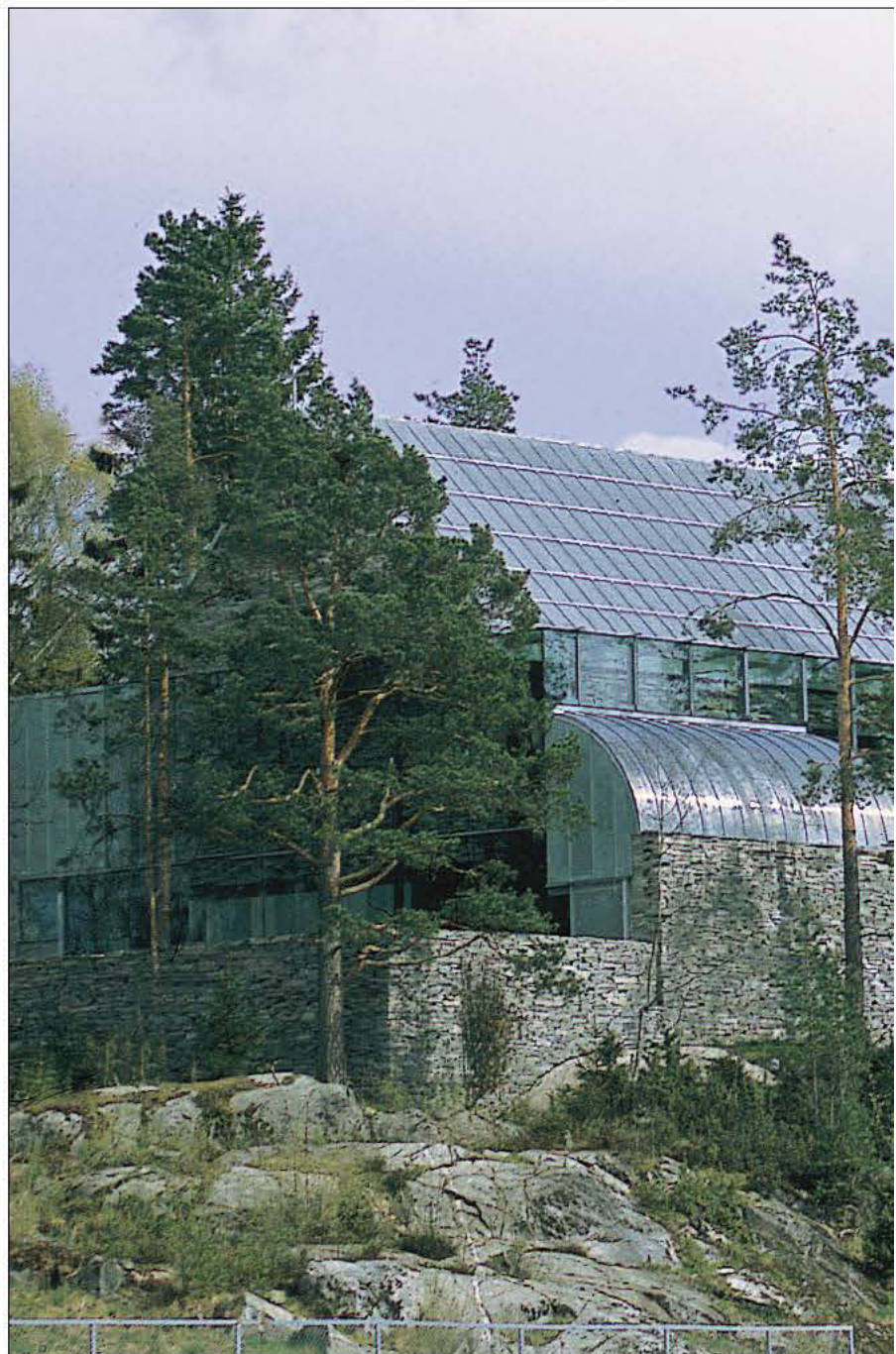
Bygherrerådgiveren er arkitekt og diplomingeniør Jörn Heinrich Stegen fra Hamburg: "Jeg så klinken første gang under en privat rundvisning på teglværket hos Petersen Tegl Egernsund. Jeg fandt, den ville egne sig fremragende til dette hus i Hannover. Nu står det der og viser vist, jeg havde ret."

Huset kommunikerer tydeligt og klart og tager en fører position i det moderne bymiljø.

Der er dybde, struktur, farvespil og dog en matematisk nøgternhed på en og samme tid.

Gud un

Oslo-tegnestuen Jensen & Skodvin høster ros for projektet Mortensrud Kirke

Skal man mødes med sin gud og dyrke sin åndelighed, bør det ske i frie og uforstyrrede omgivelser. Men kirkens rum skal dog defineres.

Den problemstilling er central for arkitekturen i den nye kirke i Mortensrud, en forstad Oslo, med Kirkelig Felles-

råd i Oslo som bygherre. Jensen & Skodvin Arkitektkontor arbejder meget bevidst med spændingen mellem det åndelige rum og de arkitektoniske "forstyrrelser", der er en selvfølge. Med Mortensrud Kirke demonstrerer arkitekterne, at enhver valgsituation i designprocessen kan tage sit afsæt i og lade sig påvirke af den natur og det rum, hvori den udvikler sig. Resultatet er en kirkearkitektur af rå skifer på et skelet af stål med indslag af den klippe og vegetation, der i forvejen var på stedet. Fragmentarisk, vanskeligt aflæselig, men lokkende.

En mangfoldighed af gennemførte og værdige materialer omfatter også klinken Petersen Tegl Egernsund D55 til murede hvælvinger.

Mortensrud Kirke virker som om den gror ud af klippen og dens vegetation. Respekten for stedet er ubetinget.

plugged

Jensen & Skodvin med arkitekterne MNAL Jan Olav Jensen og Torunn Golberg som projekterende har i såvel materialevalg som form valgt at lade de urgamle klippeformationer med deres knappe, nøjsomme beplantning være styrende. I muren af rå skiferblokke er studsfigurerne åbne, og her pibler lyset frem i tilskud til lyshavet gennem parterrets glaspazier. Tilsammen skabes rummet om den stille dialog og stedet til at konfrontere evigheden.

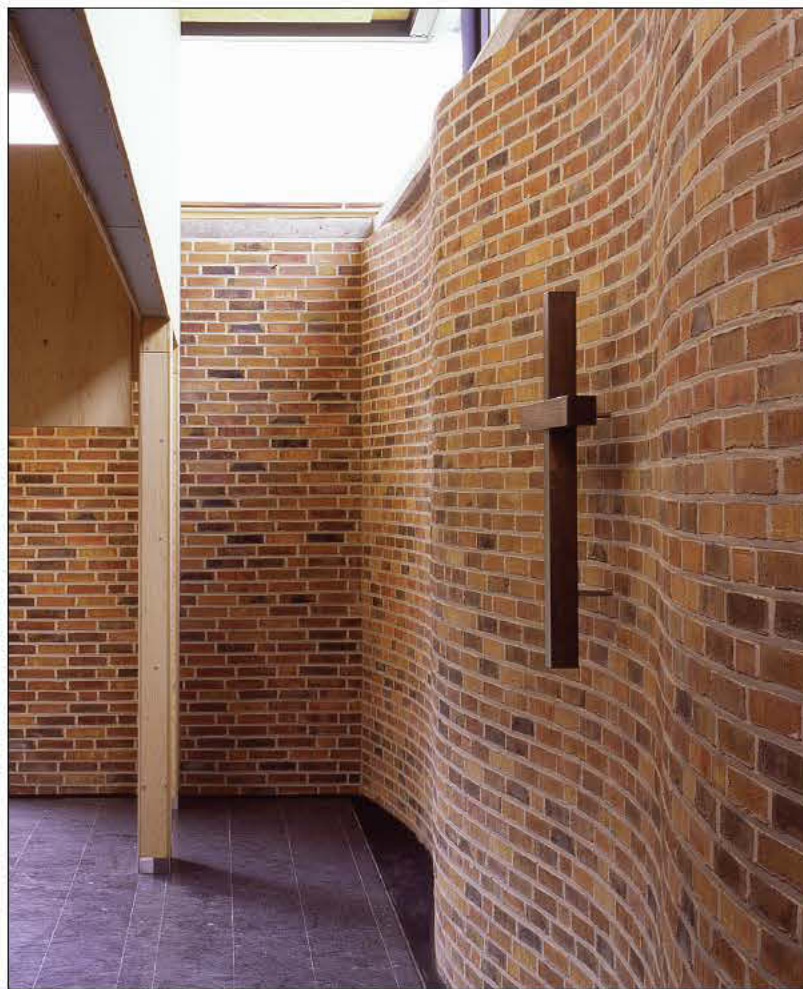
Jensen & Skodvin Arkitekter afspejler livets mange muligheder og tilsva-

rende antal valg med en bred vifte af materialer, som imidlertid alle er tro mod grundkonceptet: Zink, skifer, glas, puds, beton, stål, træ. Da man skulle finde murstenen til en sidegang med hvælvet, muret loft var en farvedæmpet sten i dybe farvetoner fra rød til sort det naturlige valg; Petersen Tegl Egersund D55 særsortering.

Det norske arkitekturtidsskrift Byggekunst er klar i sin anmeldelse: Mortensrud Kirke er et fascinerende svar på den opgaven, at bygge en kirke.

Kampen mellem lysets og mørkets magter kan vel ikke illustreres tydeligere? idé og design: Jensen & Skodvin Arkitektkontor AS.

Stemningen i kapellet er både varmt og lyst med gyldne farver, der understreges af blankmuren med Petersen Tegl Egersund D38.

En værdig afsked

Omtanke og omsorg er væsentlige motiver i nyt kapel til Bargtheide nær Lübeck

”Værdighed, værdifulde materialer, vedligeholdelsesfrie overflader og ikke mindst et lys, mild og transparent stemning var blandt vore vigtige motiver, da vi tegnede det nye kapel.”

Det fortæller arkitekterne bag det nye kapel til kirkegården i Bargtheide nær Lübeck, Petersen+Pörksen Partner. Projektet blev vundet i en indbudt konkurrence og gik ud på at projekttere et kapel til den evangelisk lutherske menighed med plads til op til 200 gæster. Med arkitekt Tobias Engelhardt som pennefører og arkitekt Kai Bethke som byggeleder er skabt et hus, der hviler i sig selv, med stor åbenhed: Roen

som et skjold imod en støjende omverden i en sidste stund med den afdøde.

Tegl som facademateriale lå i forlængelse af kirkebyggeriets tradition i denne del af verden. ”Men vi søgte en lysere og mere levende tegl – gerne med flere kontraster end den ensartet røde, der kan virke mørk og tung. Her er brug for lyspunkter og støtte midt i sorgen,” forklarer Petersen+Pörksen Partner. ”Vi mener, vi fandt den rigtige sten med Petersen Tegl Egersund D38,” tilføjer arkitekterne.

Bargtheide Friedhofkapelle blev taget i brug i for et halvt år siden. Byggherren er særdeles tilfreds.

Architekt Fred Conrad Straub: Rathjens Garden.

Kapellet i Bargtheide er på 494 m², udlagt som et stort samlingsrum med bægetræ, natursten og tegl.

Petersen+Pörksen Partner har ladet arkitekturen udvikle sig i dialog med kirkegårdens topografi og beplantning.

Det nære samfund

Den varme, strukturerede, farvespilende kulbrænding passer til de små samfunds intime huse i den beskedne skala. Et eksempel er netop gennemført med en renovering og ny facademur til det lille butikscentrum Rathjens Garden i Fockbek ved Rendsburg. Arkitekt Fred Conrad Straub fra Schacht-Audorf har projekteret 90 m facade med 50.000 stk. Petersen Tegl Egersund D33 i Hamburger-format. Endvidere er der til projektet leveret formsten og specialdesignet terracotta.

Hvad er en mursten – andet end stedets ånd i en skal af tegl? Følg med på en odysse gennem arkitekturen fra stenalderen til Hans Brorson.

Af
Ny Carlsbergfondets
formand, forfatteren
Hans Edvard
Nørregaard-Nielsen.
Fotograf: Janne Klerk.

Der er som ved et lille mirakel steder i Danmark, hvor naturen har fået lov til at ligge urørt af de årtusinder under menneskelig kontrol, som har passeret dem. Her kan man på det nærmeste gå og sanse, som havde verden stået stille, og selv om det heldigvis ikke er tilfældet, skal der erindres om, at enhver udvikling ikke uden videre er mod det bedre.

Så meget har man i det mindste ikke kunnet undgå at bemærke.

Den lille halvø, Skejten ved Guldborgsund på Lolland er et eksempel på det udyrkede, som med selvsåede egetræer og hvidtjørn ligger som et lillebitte reservat i forhold til de fede omgivers dyrkede frodighed. Her kan man under et vibeskrig gå ind i en grønhed, som kreaturerne lydeligt river til sig i saftige totter ad gangen. Køerne er der selv som en slags kloder, drøvtyggende i live, men desuden i selve den hvilende klump beslægtet med de store sten, der overalt ligger, som stenalderens mennesker slap dem. Mange andre er blevet brugt i den nærliggende Frejlev Skov til både bautasten og gravkamre, ligesom der inde i landet ligger den ene stortformede stendysse efter den anden.

Flere af stenene på Skejten er blevet sprængt med henblik på en tilsvarende anvendelse, men når den primitive kløvning ikke er lykkedes efter forventning, lod man dem ligge, men nu både, som det de var og med et berørt væsen. Der har vist sig liv i klumpen, og det er foran gråstenens sluttede og hvilende tyngde, at oldtidsmennesket har skimtet arkitekturen som en rensat og bearbejdet form med rod i sine omgivelser.

Det blev først realiseret i de gravkamre, der som rum hører mørket og døden til. Selv på sommerdage tager de sindrigt opbyggede vægge af kløvede sten imod med en erindring om alt det uafvendelige, der godt må vente lidt endnu. Døds-kulten er blevet forenet med stenens hele tyngde og evighedsliv. Man sidder inde i graven, som var det i en udhulet sten, og fra dem går der en uendelig langsom, men ligetil vej frem til kirkens første små stenbygninger, der set på en smule afstand ligger i landskabet, som var de store sten på vej tilbage til den natur, som de i sin tid er blevet vristet løs fra.

Gråstenen

Vores arkitektur og formfornemmelse begyndte med gråstenen, som den er blevet hentet ud af sin natur og i byggeriet gjort til en slags kultur. Man kan stå foran Staby eller Tømmerby kirkes apsis og se granitten bragt frem til en grad af forfinelse, der næsten trods det begribelige. Der var en kamp ind i det hårde materiale for omkap med kulturførende landes meget mere smidige bygningsmateriale at skabe et kunstværk, hvor form og indhold forenes.

Flere blev bygget, medens Valdemar den Store herskede, men han var en af de regenter som af al magt prøvede på at sætte et skel imellem før og nu. For sin slægt rejste han som et mausolæum Sct. Bendts Kirke i Ringsted, der fra sin bakke løfter sig med en tung monumentalitet under det lille spidse spir. Her blev kong Valdemar i 1182 selv stedt til hvile, midt i det Sjælland, der havde givet ham magten, og under sit hovede lod han lægge en blytavle, som fortalte om hans mest betydningsfulde kongegerninger. Kong Valdemar lå i sit teglstensmausolæum, fosterbrødrene Absalon og Esbern Snare havde samtidig opført klosterkirken i Sorø og kirken i Kalundborg,

1

Stedets ånd i

men det vigtigste var, at Dannevirke var blevet nybefæstet med en teglstensmur.

Trods en mere og mere avanceret stenhugger-teknik, der stadig skulle rejse mange kirker af kvadersten som små på engang plumpe og forfinede skrin, var der med teglstenen taget hul på en ny tid. Den voksende forbindelse med udlandet, som også stimuleredes af en mere og mere international kirke-magt, gjorde teglstenen til selve den dragt, som en ny tids magt valgte at fremtræde i.

Teglstenen

Teglstenen har som sådan naturligvis hjemme engang omkring tidernes morgen. Den knytter sig til de tidligste kulturer ved Eufrat og Tigris for senere at følge romernes sejrsgang, der bl.a. affødte de næsten ubegribelige teglmasser, der mange steder stadig præger

Rom, men da ikke i mindre grad senere magtsæder som Constantinopel. Der er en lige vej fra de tidlige kulturers solbagte lersten til magtens ophobninger af brændt tegl, men alligevel er der som når det gælder glasset ilden som en slags alkymi imellem det tørrede og det brændte. Erfaringer og observationer bliver samlet til en viden, der som en anden slags magt kan gives videre. Fra flokken af jævnbyrdige udløses mestre, som når en smule længere, og den nødtørftige formgivning bliver under lykkeligere omstændigheder afløst af en forfinet balance mellem bygningskrop og detaljer. Murstenen kan i sine masser ad gangen rejse sig som en vældig demonstration af rå væld, karsk og afvisende, men den kan også gennem et væld af forfinede gradueringer inddrage lyset og skyggen i sin fremtoning.

Historien om Klitgården

Klitgården er kong Christian X's sommerbolig på Skagen, opført efter Skagen-arkitekten Ulrik Plesners tegninger fra 1913. Klitgården er i dag et kombineret museum og refugium, ejet af en privat fond. I forbindelse med kongehusets salg i 1996 efter arveprinsesse Caroline-Mathildes død skete en nænsom restaurering. Det aktuelle resultat har fotografen Janne Klerk og forfatteren Kristian Hvidt skildret i en ny bog fra Rhodos. Det er en arkitektonisk og historisk skildring af det fine hus, hvis fornemste kvaliteter er Janne Klerks helt bedårende fortolkning af landskab, hus og – ikke mindst – lyset på Skagen. Hvidt tegner samtidig et fint og skarpt portræt af kongen som bygherre. Det sker bl.a. gennem uddrag af brevvekslingen med Plesner.

Janne Klerk: Klitgården 2003.

1

2

3

en skal af tegl

Signalement

Granitbygningen afspejler gråstenen som klump, medens den formede mursten behændigt lader sig forme i enhver retning uden derfor at miste sin egenkarakter. Middelalderen havde set anderledes ud uden munkestenen. Bare en rød sten er nok til at give et signalement af tiden, medens man tilsvarende ville kunne uddrage meget om købmandsaristokratiets Holland gennem betragtningen af en af de – mod det klingre – hårdbrændte mursten, mopper kaldet, der karakteriserer hovedparten af de hollandske huse langs kanalerne.

Det er naturligvis flot i dag på et teglværk at se, hvordan hver sten blandes op af de samme, nøjagtigt udmålte ingredienser, men det betyder til gengæld at både stenene til mur og tag er kedeligt ensartede, medens der i forbindelse med middelalderens store

byggerier blev opført flere små teglværker så tæt på byggeriet som muligt og det betød, at stenene bidrog med hver sin farvenuance til et bygningsværk. Den danske digter Valdemar Rørdam sammenfattede det smukt, da han en begyndende forårsdag stod foran netop Sct. Bendts Kirke i Ringsted og så det nyfaldne sne fyge mellem de gule erantis. Over det hvide løfte de teglmasserne sig, med Rørdams ord, ” i Farvespejl af alle Sjællands Banker ...”

Og så til Ribe

Sådan gik det med en voksende sikkerhed overalt, i lag og med stilmæssige variationer fremstod den danske provins og hovedparten af landets herregårde i en troværdighed af røde eller grågule mursten, der parret med tømmer og tækket af strå eller tegl var affødt af deres nærmeste omgivelser og på samme æstetiske ska-

la bevægede sig fra det store til det små i et smukt samspil med omgivelserne.

Kommer man langs den jyske vestkyst er der hele vejen gårde og huse af een slags brunlilla mursten, der er en lise for øjnene. De når fra deres læ mellem klitterne mod nord til de brede marskenge ved Vadehavet og fastholder et særpræg, der netop når ind i en bygningsmæssig beslægtet by som Ribe, men kun for herat mødes med et væld af andre typer og farver. Domkirkens Borgertårn rejser sig med hårdtbrændte hollandske mopper, medens kirkens sidekapeller er opført af store, mere sprøde sten i en sjælden, hummerød farve.

Som en slags anneks til domkirken ligger der lige rundt om hjørnet, i Puggårdsgade, et anseeligt hus, der i skiftende skikkelser har været kendt som Tårnborg siden det i 1440 første gang omtales.

Fornem distance

Den nuværende, stærkt restaurerede bygning stammer fra perioden omkring 1540, og den kan med sin lille tætte bygningskrop, de kamtakkede gavle og det lille trappetårn se ud, som var det en af periodens samtidige herregårde, der var blevet flyttet ind i byen. Men medens de af væsen ligner små knyttede junkernæver, der stridbart vil holde andre ude, er der en fornemmere distance over Tårnborg som et sted, der først og fremmest vil holde sig al unødvendig uro på afstand. Et par murede portstolper er selv uden port ud mod gaden og under et evigt kastanietræ på stedet en slags første overgang mellem et ude og et inde. Bagved ligger huset med sine tre etager, i sig selv som en vældig og rigt forsynet mursten, men med kurvehanksbuer og kamgavle et fornemt eksempel på, hvordan mursten ved mursten kan blive til noget helt andet uden at sætte sig selv overstyr.

Det er et hus, som lader mennesker leve i sig, men uden egentlig at ænse dem synderligt. De har i afvekslende generationer været der en af de dage i maj, hvor alle Ribes lindetræer står klædt i grønt, men jeg er pilgrim, jeg er pilgrim, kun en aften, kun en aften bor jeg her.

Hans Adolph Brorson

Turtelduerne råber slægt efter slægt deres ”Du gode Gud. Du gode Gud” ud gennem sommerens grønhed, men hvad angår netop Tårnborg, satte det tiden en smule i stå for bygningen, at salmedigteren Hans Adolph Brorson i 1743 erhvervede den som privatbolig og dermed også bisperesidens. Det var her han skrev, ”Her vil ties, her vil bies”, og her sad biskoppen og spillede og sang med sine døtre, så man på de aftener, hvor vinden ikke vil lægge sig stadig kan høre det ud på Puggårdsgade. Oppe øverst i tårnet sad til gengæld hans gale søn og skreg, så vinden vægrer sig ved at gentage det. Åh, Brorson led over den søn, for når Gud nu i alting vil os det bedste, er det tungt ikke altid at kunne følge hans veje. Var det en skjult side i den fromme digter, noget fornægtet og dybest skjult, som her var sluppet løs?

Ihvertfald har forbindelsen mellem Brorson og dette udsøgte stykke teglstensarkitektur gjort Tårnborg til et af Ribes klenodier, og det er nu besluttet at gøre det til et levende center for studier i Brorson og den del af Slesvig, som lokalt hedder Vestegnen.

Teglet er som så mange andre steder noget man får i tilgift.

1: Brorsons gamle bispegård, Tårnborg, i Ribe ligger set fra begge sider af Puggårdsgade i en mere end nydelig samklang med alle de andre teglbygninger, som karakteriserer den kultiverede stiftsby. Her tilsat bindingsværk til højre, medens man i bunden netop kan skimte amtsgården, der er et stiftets bedste eksempler på den såkaldte Vardebarok.

2: Tårnborg undergik i 1906-08 en omfattende restaurering ved arkitekten H.C. Amberg, efter mange års forfald var det nødvendigt at gå ret hårhændet til værks, men der er stadig steder i bygningen, hvor man kan kigge Brorson over skulderen.

3: Fra sit vindue kunne Brorson dengang se over de flade enge udenfor Ribe mod sin barndomsegn i Randrup. Hovedparten af husene er senere, men Katedralskolens senmiddelalderlige kerne, Puggård indgik også dengang i udsigten til højre.

Badekabinerne på Bellevue Strandbad anses for et kulturhistorisk minde. Det samme er tilfældet med livredderens udkigstønde. Kontorchef, arkitekt MAA Sven Koefoed-Hansen er med til at passe på dem.

Bobestyreren

Årtusinder har efterladt gravhøje, slotsruiner, bøndergårde - og badekabiner. Dem skal vi passe på - men hvordan? Kulturarvsstyrelsen har svaret

Der findes et testamente med en eventyrlig arvegave, klar til udbetaling. Det er ikke engang de få udvalgte, der er de begunstigede arvinger. Tværtimod. Det er hele det danske folk og alle landets gæster.

Testamentets rigdomme er skabt af årtusinders Danmarkshistorie. I januar 2002 fik de et navn.

Kulturarven

Bliver vi i sprogbrugen sidder testamentets eksekutor, der sikrer at arven kommer til udbetaling, i Slotsholmsgade 1 i København: Kulturarvsstyrelsen. Styrelsen har den opgave at værne værdierne, tilføre nye og i det hele redegøre for kulturarven, så flest muligt, længst muligt kan nyde godt af både kapital og renter. I skatkammeret ligger selvfølgelig Kronborg og Rundetårn sammen med kongerækkens andre pragtbygninger. Museernes samlinger af kunst og kulturobjekter hører selvsagt også med. Men Kulturarvsstyrelsens historikere og arkæologer, etnologer og arkitekter har et ansvar, der rækker langt videre: "Kulturarven omfatter en vifte af værdier. Blandt dem er de kulturhistoriske og de arkitektoniske vanskelige at definere entydigt, for tiden har skabt en vis afstand. Og så er det nogle gange for sent."

At frede den nationale herlighed er således selvfølgelig. Men svære industrielle bygninger fra 1952? Bøndergårde på Fyn fra 30'erne? Eller - kuriøst - badekabiner på stranden ved Klampenborg? Det skal dog føjes til, at de sidste ikke fredes alene på grund af kystbadningens kulturhistori-

ske aspekter. Arkitekten, der tegnede dem i 1950'erne, hedder Arne Jacobsen!

Men det er den slags fredningsovervejelser, kontorchef og leder af Kulturarvsstyrelsens bygningsafdeling, arkitekt MAA Sven Koefoed-Hansen peger på, når han skal fortælle om dagligdagen i C.F. Tietgens Hus.

300.000 bygninger

"Til illustration findes der i Danmark i dag 9000 fredede bygninger. Det er superligaen. Men en kortlægning af nationen afslører 300.000 bygninger med arkitektonisk og - eller - kulturel betydning for kulturudviklingen. Ambitionen er at bevare dem i et samarbejde med kommunerne på en sådan måde, at bygningerne i videst mulige omfang forbliver intakt," forklarer Sven Koefoed-Hansen og definerer forskellen på bygningsfredningens og museernes måde at passe vor kulturarv: "Mens museerne sætter genstande i montre og dermed sætter tiden i stå, så lever og udvikler de bevaringsværdige bygninger sig fortsat. Vores opgave er at sikre, at denne udvikling sker kontrolleret og i respekt for de bærende fredningsværdier, knyttet til det pågældende hus. Alle forandringer vil således altid skulle drøftes med Styrelsen," understreger Koefoed-Hansen.

En vellykket bevaring er imidlertid afhængig af et samarbejde med dygtige arkitekter, entreprenører og materialeleverandører, der deler interessen for historien. Problemerne med at bevare såvel håndværkets metoder som produkterne er åbenlyse:

"Teglværkernes historie er et lysende eksempel på, hvordan centralisering og stordrift truer de små værkers særpræg og den mangfoldighed af produkter, der tidligere har været. Bestemte formsten, brændingsmetoder og teglstrukturer forsvinder. Når vi skal udskifte og forny bygningers facader og tag, opstår mangelsituationen," fortæller Koefoed-Hansen.

Entusiasme

At målet alligevel i reglen nås, skyldes det fine samarbejde med restaureringsarkitekter, et netværk af håndværkere og med få, men kendte materialeproducenter, der fortsat behersker de gamle teknikker. Til den kreds hører Petersen Tegl Egernsund med værkets dedikation til håndværket at brænde tegl med kul.

"I den skare oplever vi heldigvis et engagement og en stolthed ved arbejdet, der er guld værd for fredning og bygningsbevaring," vurderer kontorchefen, der er helt bevidst om, at netop den type opgaver ofte er uden store kommercielle profiler. Det er den velvilje og det håndslag, der ikke bare sikrer, men også værdiforøger vores arvelod.

Næste stop er de fynske bøndergårde fra 1850-1940, 150 års fyrtårnsmonument, der inden for en overskuelig årrække afløses af satellitovervågning, og endelig industrisamfundets karakteristiske bygninger - til både produktion og bolig.

Her er stadig store formuer at hente til det danske testamente.

De bedste af de moderne arkitekters familiehuse er genstand for et dokumentationsarbejde. Eksempler er arkitekterne Poul Kjærholms villa og Arne Jacobsens hjem (nederst).

Søges: Det 20. århundrede

Den danske fredningskat
er historisk skæv

Det er konklusionen fra Kulturarvsstyrelsen: Ud af nationens anslået i alt 2,5 mio bygninger er over halvdelen opført efter 1945. Men af 9000 fredede bygninger er mindre end 1000 opført efter 1900.

Kontorchef i Kulturarvsstyrelsen, arkitekt MAA Sven Koefoed-Hansen er ikke i tvivl: "I en kulturhistorisk sammenhæng giver det ikke et retvisende billede. Sammensætningen er et udtryk for, at man tidligere har anlagt et andet syn på de kulturhistoriske værdier," mener han. "I dag ønsker vi ikke kun at bevare de arkitektonisk og historisk bedste og flotteste bygninger, men også de, deryder andre former for bidrag til historiens dokumentation: Bøndergårde, fyrtårne, produktionsbygninger og vidnesbyrd om bestemte perioder og epoker. Kun på den måde bevarer man kontinuitet og forbindelsen til rødderne."

Koefoed-Hansen observerer industrisamfundets hastigt skiftende konjunkturer og produktionsforhold: "Der er en stor fare for, at vidnesbyrdene om netop det samfunds produktionsmaskineri og -rammer vil forsvinde med samme hast." Kulturarvsstyrelsen har derfor netop nu travlt med at katalogisere og dokumentere et århundrede, der mere end noget andet var præget af foranderligheden.

Bastians fabrik i Horsens
- eksempel på industribygning,
der bør bevares.

1

2

3

4

Arven

Kulturarvsstyrelsen er rådgiver og myndighed for en række byggesager hvert år. Projekterne opstår, fordi fredede bygværker eller kulturmonumenter skal holdes i bedste stand. Økonomien i projekterne kommer oftest fra en alter-

nativ bygherre, privat eller offentlig. Det statslige bidrag fremkommer ved, at en fredet ejendom er fritaget for ejendomsskat, ligesom udgifter til reparation og vedligehold er fradragsberettiget på selvangivelsen til Told & Skat.

1. Radiohuset i København	af Vilhelm Lauritzen 1948 Rosenørns Allé Facaderenovering og ombygning Bygherre: Danmarks Radio Arkitekt: Mangor & Nagel A/S Entreprenør: Sjølsø Gruppen Facadeklinker: Petersen Tegl Egernsund A/S
2. Tivolis hovedindgang	af Richard Bergmann og Emil Blichfeldt 1890 Renovering Bygherre: Københavns Tivoli A/S Arkitekt: Tivolis arkitektafdeling, arkitekt MAA Finn Larsen Entreprenør: Muremester Gunnar Gram Terracotta: Petersen Tegl Egernsund A/S
3. Frederiksberg Banegård	af Wilhelm Wolf 1864 Facaderenovering samt delvis indre tilbageføring Bygherre: Frederiksberg Baneselskabet og Frederiksberg Center Projekt- og byggeledelse: COWI A/S Jens Brendstrup Arkitekt: KHRAS arkitekter og DSB Byggerådgivning Hovedentreprenør: N.N. Nielsen & Søn Tømrermestre A/S Mursten og formsten: Petersen Tegl Egernsund A/S
4. Jesuskirken, Valby	af Vilhelm Dahlerup 1891 Facaderenovering Bygherre: Kirkeministeriet Arkitekt: Per Axelsens Tegnestue, Roskilde Entreprenør: Muremester A.V. Andersen A/S Formsten: Petersen Tegl Egernsund A/S
5. Vesterport Station	af DSB's overarkitekt K. Seest 1934 Totalrenovering Bygherre: DSB S-tog a/s Arkitekt: DSB Byggerådgivning, arkitekt MAA Michael Klæbel Entreprenør: Pihl & Søn a/s Glaserede fliser: Petersen Tegl Egernsund A/S

5

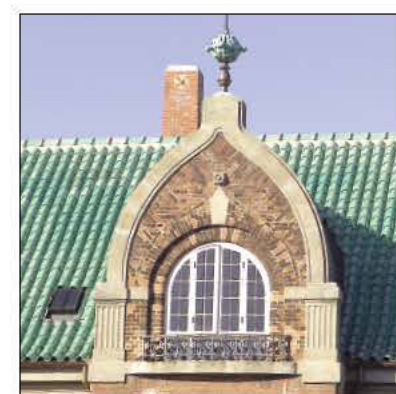
Kobberillusion

Køge Åhavn – projekt fra JM Danmark.

Bolig med bådplads

JM Danmark er klar med planen for 88 nye kystnære boliger ned til Køge å. Køge Åhavn med en central beliggenhed i købstaden får arkitektur af C.F. Møllers Tegnestue med arkitekt MAA Jørgen Juel som projekterende. Der arbejdes med facader af Petersen Tegl Egernsund D48. Entreprenør er MT Højgaard A/S.

Arkitekt Anton Rosen tegnede en række kendte bygninger i starten af 1900-tallet: I København Tuborgs hovedkontor i Hellerup (1898), Savoy Hotel (1906) og Palace Hotel (1912) samt Silkeborg Papirfabrik (1900) og Silkeborg Kurbadsskovvilla (1885). Rosens arkitektur er – i sær efter 1900 – tydeligt påvirket af den tyske Jugend-strømning.

Med til hans arbejder fra den periode hører også Vibensgaard i København, en tre-flojet beboelsesejendom i fem etager fra 1903 ved Østerbrogade, Nyborggade og Strandboulevarden.

Inspireret af hovedstadens kobber-slåede skyline tegnede Rosen huset med et belægning af irgrønne, glaserede tagsten. Ejendommens bygherrer var Brødrene Mørk, og den er stadig i slægtens eje, nu i ejendomsselskabet Annaheim A/S. Vibensgård blev fredet i 1987 på foranledning af kunsthistorikeren Jens-Jørgen Frimand.

Bygherren er netop ved at afslutte en gennemgribende renovering af både facader og tag. Nye grønne, glaserede tagsten efter Anton Rosens tegninger er produceret af Petersen Tegl Egernsund A/S. Arkitekt: Erik Møllers Tegnestue A/S. Entreprenør: Murermeister Karl A. Hansen.

Indtryk af det nye Vejleåparken med facader af både mursten og aluplader med sinusbølger.

Renovering til 2007

Vejleåparken, et af landets største almene boligbyggerier fra 70'erne, skal renoveres fra fundament til tagryg. Arbejdet indledes i år og fortsætter frem til 2007. For projekteringen af den rekordstore byggesag står Domus arkitekter a/s i Lyngby med boligselskabet AAB som bygherre. AAB har fra starten lagt et højt ambitionsniveau med bl.a. kunstnerisk udsmykning af et hold kunstnere under ledelse af professor Bjørn Nørgaard.

Facaderne renoveres med en ny skalmur uden på den eksisterende beton.

Renoveringsarbejdet er i gang på Arne Jacobsens tankstation. Entreprenør: Murermeister A.V. Andersen A/S.

Form & formel

Til en af de mere omtalte og aktuelle fredningssager hører den fine, solitaire benzintank på Kystvejen i Skovshoved, nord for København. Arkitekten er Arne Jacobsen, der udførte projektet i 1936 i en tid, hvor behovet for tankstationer til den hastigt voksende automobilbestand var akut. Alligevel blev der tid til at tænke på god arkitektur, og Arne Jacobsen afveg ikke fra de klassiske arkitektur idealer. Stilen er funktionalisme, så baldakinen over tankanlægget er ikke bare til pynt og vejrlig, men fungerer – belyst nedefra – også som et lok-

kende varselsskilt for de potentielle kunder. Bygningen indeholder værksted, lager og kontor og har stået urørt siden færdiggørelsen i 1938. Nu er det tid til renovering med udskiftning af facadens glaserede fliser. Mens Arne Jacobsen anvendte et gængs udvalg af tidens produktion, er den slags ikke længere at opdrive som katalogvare. Petersen Tegl Egernsund har derfor i samarbejde med Kulturarvsstyrelsen og rådgivning fra arkitekterne Dissing + Weitling gennemført en specialproduktion af Jacobsens facadefliser.

Bjørn, Thor – og Petersen

Professor Bjørn Nørgaard, monumental kunstner, har den nordiske mytologi og Saxos Danmarkskronike lige under huden.

Det tema var også centralt, da Bjørn Nørgaard i midt-80'erne blev bedt om at udføre udsmykningen til det dengang nybyggede Høje Taastrups planarkitektur: En ny "by i byen" med erhverv, institutioner og boliger.

Til en central plads i dette vækstsymbol tegnede og udførte Bjørn Nørgaard Thorstårnet, Nordens dengang højeste skulptur: 26,5 m med en dia-

meter på 6,5 m. Navnet fik værket efter oprindelsen til stednavnet Taastrup: Thors Mark. Tårnets tema er tidens gang og kulturens møde, illustreret ved en rigdom af udsmykning i bl.a. sprød terracotta, glaseret i frescoteknik og polykrompuds. Det var ikke en teknik, der var voldsomt udforsket i 1987, og de oprindelige kakler fik kun en levetid til slutningen af 90'erne. I 2000 udskiftedes Thorstårnets hensmuldrende dekorationskakler med nye og holdbart hårdtbrændte glaserede formklinker fra Petersen Tegl Egernsund.

Dansk på udenlandsk

Stadsarkitekten i København, Jan Christiansen, anskuer Hovedstadens funklende fremtid: Vi skal nå højt ved at sigte højt

Stadsarkitekt, vicedirektør i Plan & Arkitektur, arkitekt MAA Jan Christiansen – havnens miljø har masser af plads og højt til himlen.

På Arkitektur Biennalen i Venedig i september kunne internationale arkitekter gøre sig bekendt med den danske hovedstads arkitektoniske visioner. Rammen var Den Danske Pavillons Copenhagen X udstilling i samarbejde med bl.a. Københavns kommune og Realdania Fonden.

"Nu er det jo altid svært at måle nøjagtigt på resultatet af sådan en satsning. Men mon ikke den er en del af baggrunden for, at Hovedstaden i dag er i dialog med verdens førende arkitekter," spørger stadsarkitekt og vicedirektør i Københavns kommunes Plan & Arkitektur, arkitekt MAA Jan Christiansen. Hans visioner på byens vegne er prægtige: "Efter Venedig har vi placeret os på et niveau, hvor alle vore præstationer helst skal være intet mindre en fantastiske. Der er enorme forventninger til en by, der tilsyneladende ubesværet på en og samme tid opfører

operahus, skuespilhus, koncerthus, TV-by og Nordeuropas største butikscenter."

Jan Christiansen minder om, at man fik 333 forslag fra hele verden til det Skuespilhus på Kvæsthusbroen, der nu skal tegnes af Boje Lundgaard & Lene Tranberg: "Når vi skriver til arkitekturens globale stjerner, så svarer de dagen efter. København er en udfordring."

Det er en ønskesituation, mener Christiansen, for hvis danske arkitekter alene skulle opfylde kvalitets kvoten, så er der overhængende risiko for en march med Tordenskjolds soldater.

Friske øjne

"Jeg vil ganske vist ikke deltage i det hylekor, der kritiserer arkitekturen langs havnen og kalder den uinteressant eller middelmådig. Jeg synes, der er fine perler iblandt, og før man dømmer helheden, må man retfærdigvis vente og se resten. Arkitektur har en

lang realiseringstid, så vi er kun lige begyndt," minder Jan Christiansen os om. "Men jeg er enig i, at danske arkitekter måske ind imellem mangler distance for at tolke og berige Hovedstadens egenart. Af frygt for på deres danske – nordiske – baggrund at blive kaldt bonderøve, så tænker og tegner de internationalt. Det er et paradoks, men formentlig sandt, at vi skal have udlændinge til at tolke danskheden og se byen med friske øjne."

Stadsarkitekten er enig i, at det også er på tide. Sidst udenlandske arkitekter tegnede til København var i slutningen af det 18. århundrede!

Christiansen: "En sær selvtillidsstrækkelighed synger på sidste vers!"

Den udvikling har allerede taget fart med hollandske tegnestuer, der har udført bebyggelsesplaner til udviklingen af Københavns havn. I Nordhavnen står West 8 Urban Planning og

arkitekten Adrian Geuze bag en plan med to kobberbeklædte højhuse – en opdaterende kommentar til den by, som Geuze opfatter som "copperdone". Og i Sydhavnen har arkitekt Soeter van Eldonks tegnestue bidraget en plan, der åbner for nye "boliger på vandet".

Masser af boliger

"Årtiet vil byde på masser af tiltrængt boligbyggeri – med tusindvis af boliger. Vi skal bevare København som en "komfortabel by" – det vil ikke mindst sige en by, hvor man kan komme til at bo uden at blive ruineret," pointerer Jan Christiansen og henviser til overborgmester Jens Kramer Mikkelsens programerklæring fra 2001: Mange skal nyde godt af udsigten til vandet. Med nye finansieringskoncepter og en blanding af andels – ejer og lejeboliger er det muligt at nedbringe huslejen til et attraktivt niveau. Arkitektonisk blom-

strer ideerne: "Vi lader os inspirere af både Venedig og Amsterdam. Vi udfører en manual med generelle guidelines. Og så lader vi ellers 20-30 arkitekter – gerne de yngre – udfolde sig i Sluseholmens bassin. Her kommer beboerne til at bo i slanke huse i flere niveauer – side om side, snarere end i lag."

Facaderne bliver med tegl, mener stadsarkitekten, og med indslag af træ. Andre muligheder er også åbne. Det afgørende er, at miljøet bliver rigt og afvekslende, modsat ensartet.

"Når man tænker på, at København i starten af 90'erne var en by på vej mod fallit, er den aktuelle guldalder nærmest forunderlig. Og jeg tror på, at vi har meget mere godt i vente: Ørestad City, Vestamager, DR Byen."

Således slutter Jan Christiansen med en arkitektur-opfordring, der også er en god leveregel for os andre professionelle: Giv os det, vi ikke forventer!

Sluseholmen i Københavns Sydhavn – venetiansk inspirerede huse på vandet til rimelige huslejer. Idé og udvikling: Soeter van Eldonk og Arkitema sammen med bl.a. Claus Grønings Tegnestue.

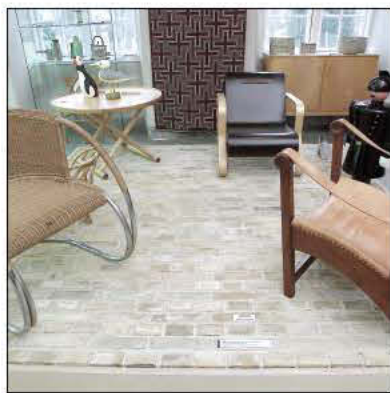

Charlotte og Dan Ljungar
– udstillingens arkitekter.

Der skal afstand til

For at forstå sit århundrede skal der afstand til. Det er historiens krav, som Kunstindustrimuseet i København også må respektere. Her forsøges afstanden bare kortet lidt ned, for allerede i efteråret 2002 åbnede "Utopi og virkelighed i det 20. århundredes kunsthåndværk og design". Den er et forsøg på at sammenfatte et århundrede, der er fragmentarisk sammensat til det kaotiske, fortæller udstillingens arkitekter Charlotte og Dan Ljungar. De har valgt at vise de 100 år såvel tematisk med navngivne rum efter de største arkitekter som kronologisk med en "tidslinje" i form af et over 100 m langt podium med produkter i fortløbende tidsorden. Blandt de hyppigste gæster er skolernes elever, og det glæder både museum og arkitekter: "Lykkes vores formidling her, så er det alle anstrengelserne værd," mener Charlotte Ljungar. Designerparret har også et afsnit om det bæredygtige design, og et podie er opført af kulbrændte, farvespillende mursten, der passer til både det økologiske udtryk og den relevante periode. Podiets sten er Petersen Tegl Egersund D32.

Podie af Petersen Tegl Egersund

KOMMENTAR

Byggeri uden aber

Af direktør for
Boligforeningen
af 6.12.1942
Tage Skott

Der er i byggeriet en hel del snak frem og tilbage om, hvor aben skal sidde, når tingene ikke går som forventet. Hvis er skylden? Og omvendt: Hvem skal have æren, når bygværket præmieres?

Jeg mener, at fingeren kun kan pege et sted hen.

På bygherren

Bygherren skal stille kravene, og gøre det tydeligt. Bygherren skal have kompetencen til at styre og udvikle processen, så huset lykkes. Har han den ikke, må han som supplement alliere sig med en kompetent bygherrerådgiver. Sådan er det.

Kun på den måde får byggeriets øvrige parter et kvalificeret modspil. Kun på den måde imødegår vi, at totalentreprenørens kommercielle motiver eller rådgivernes angst for at tage ansvar kommer til at hæmme byggeriets udviklingspotentiale. Kun på

den måde kan vi kræve ingeniørerne til regnskab for det nødvendige beregningsgrundlag, når beslutningerne skal træffes.

Her i boligforeningen arbejder vi løbende med nye byggerier, og aktuelt med en større sag om 150 boliger sammen med Sønderborg Andelsboligforening på en naturskøn tidligere industrigrund ned til fjorden. Vi ønsker at opføre boliger, der er personligt prægede og som dermed både er anderledes end naboens og dem, vi selv tidligere har stået for. Vi bygger med facader af mursten – altid, også gerne med en dyrere mursten, fordi den giver karakter og skønhed, og med vandskurede indvendige – og dermed fuldmurede – vægge. Men vi oplever en totalentreprenør, der helst vil bygge alt i elementer og beton – for det skal helst gå hurtigt. Faktisk ret skræmmende. Vi oplever rådgivende ingeniører, der anbefaler 15 cm tykke sten, fordi de mener, 10 cm ikke har tilstrækkelig styrke. Og så er der pludselig en uspiselig merudgift på flere millioner.

Mere indflydelse

Dermed får ingeniører og entreprenører ganske vist adgang til at stække byggeriets muligheder, hvis de får lov at bestemme.

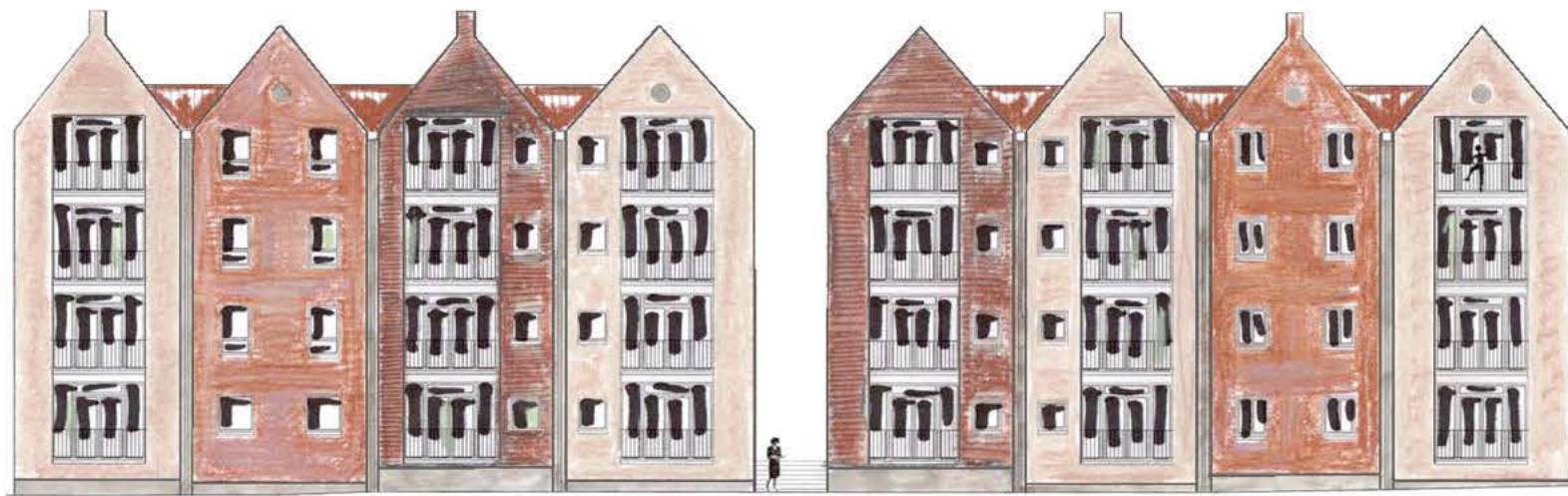
Men det ændrer ikke ved, at det er os som bygherre, der svigter, hvis målene ikke nås: Vi skal insistere på fuldmuring. Vi skal afvise, at stenen ikke kan opfylde kravene, men i stedet stille krav til teg-

lværkerne om at dokumentere, at stenen kan opfylde de krav, som de rådgivende stiller. Det er kun bygherren, der kan insistere på en murværkskvalitet, der gør os alle stolte langt ind i det næste århundrede. Brugere er ofte mere interesserede i flotte træsorter i køkkenet og spa i badet.

Den, der betaler prisen, skal også bestemme grisen. Derfor oplever vi i dag bygherrer, der kræver – og får – langt større indflydelse end tidligere. Lige nu udvikler vi 14.000 m² boliger til 220 mio kr. Og vi er helt afklaret på, hvad vi vil have: Høj kvalitet i muret byggeri, omtanke for sten og forbandt, detaljeret fugearbejde og huse, der på forbilledlig vis integrerer sig i by og landskab. Men vi kan da ikke afvise, at ethvert valg af kvalitet på det niveau kan betyde fravalg andre steder i processen. Derfor skal vi også være klar til at stå til ansvar for vore beslutninger. Og det er alene bygherrens ansvar, at vi får et byggeri, der ikke bare er funklende her og nu, men også står som en stjerne om 100 år.

At opnå overordnet kvalitet på det niveau kræver bygherrens sikre valg og beslutninger fra den første dag – og i hvert fald inden underskriften sættes på totalentreprise kontrakten. Derefter koster enhver ændring nemlig ofte dyre lærepenge. Men gør han det rigtigt, er bygherren også den sandsynlige modtager af mere ros end ris.

Og aben – ja, den kan man vel godt undvære.

Visualisering af det nye boligbyggeri ned til Sønderborg fjord. Arkitektur: S&I Arkitekter. Totalentreprise: NCC Danmark. Bygherre: Boligforeningen af 6.12. 1942. Facaderne projekteres med flere typer Petersen Tegl Egersund, i alt 750.000 sten.

JA TAK

Send mig venligst

- ☐ Katalogmateriale vedr. Petersen Tegl Egersund
- ☐ Magasinerne PETERSEN 5 – 9
- ☐ Opret mig venligst som abonnent på magasinet PETERSEN

Jeg vil gerne reservere plads til et besøg på Petersen's Teglværksted

- ☐ Jeg kan bedst afse tid i perioden
- ☐ Ring mig venligst op herom

Firmanavn
 Att. person
 Adresse
 Postnr. By
 Telefon Fax

Ønsker De at modtage flere informationer om Petersen Tegl ved at modtage konsulentbesøg, sæt kryds her ☐

SEND KUPONEN ELLER FAX DEN TIL **7444 0434**

BREVKORT

Sendes ufrankeret
Modtageren
betaler portoen

Petersen Tegl Egersund A/S
 Nybølnorvej 14
 +++0413+++
 DK – 6310 Broager

UDGIVER

Petersen Tegl Egersund A/S
 Telefon: +45 7444 1236
 Telefax: +45 7444 0434
 e-mail: info@petersen-tegl.dk
 www.petersen-tegl.dk

REDAKTION

Arkitekt m.a.a Annette Petersen

TOTALPRODUKTION

Sabroe Media
 Telefon: +45 4373 1005
 e-mail: info@sabroemedia.dk

GRAFISK DESIGN

Designgrafik A/S

TRYK

Clausen Offset A/S

OPLAG

Norden 12.000 ex.
 Nordtyskland 9.000 ex

FOTO

Peter Jørgensen
 Søren Petersen
 Kjeld Bjerg
 Charlotte Lassen
 Klemens Ortmeyer
 Jens Lindhe
 Jan Olav Jensen
 Stefan Baumann
 Claus Hermansen
 Janne Klerk
 Jørgen Brøchner
 Tom Jersø

DISTRIBUTION

DANMARK OG NORGE:
 Indstik i Arkitekten

Indstik i ark.byg

TYSKLAND:

Indstik i
 Deutsches Architektenblatt Region Nord